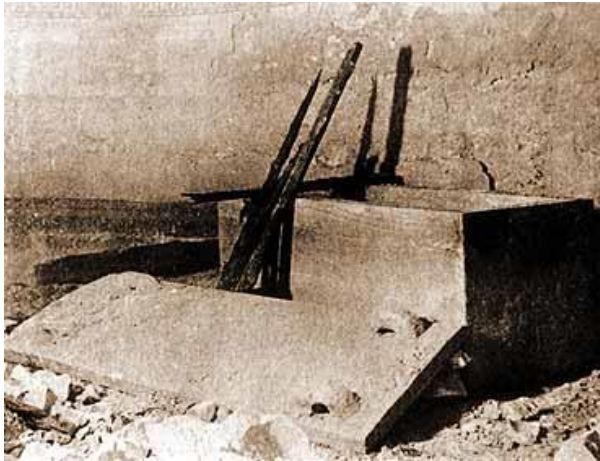

Szarkofág II.

Az Újbirodalom kora

Az első részben a II. Átmeneti kor végéig mutattam be a szarkofágokat. A második részben az Újbirodalomról (18-20. dinasztia) lesz szó. Először a királyi szarkofágokat tárgyalom, majd a magántemetkezésekben talált szarkofágokból nyújtok ízelítőt. Mivel úgy gondolom, fontos, hogy lásd is azokat a szarkofágokat, amelyekről írok, ezért pdf-ben készítettem el a cikket és igyekeztem sok-sok képet használni. Ezek származási helyét minden esetben feltüntettem.

Kezdjük a **18. dinasztia** királyi temetkezéseivel. Elképzelhető, hogy I. Jahmeszt és I. Amenhotepet csak fából faragott koporsóban helyezték örök nyugalomra, kőszarkofág nyomát legalábbis nem találták. II. Thotmesz befejezetlen szarkofágja a mai napig a Királyok völgyében található sírjában van, láda alakú. A fedélen még rajta vannak a fogantyúk, amelyek a kőlap elhelyezését segítették.

1. kép - II. Thotmesz szarkofágja a KV 42-es sírban.

Hatsepszut három szarkofágot is készíttetett magának. Az első akkor készült, amikor még királyné volt, az anyaga homokkő és láda alakú. Az alsó rész bal oldalán található szempanelen kívül csak feliratsávok vannak rajta. A tetejét kartus, feliratsávok és Nut istennő alakja díszíti. Ez a 12. dinasztiára jellemző fából faragott láda alakú koporsókból eredeztethető.

2. kép – I. Thotmesz szarkofágja, melyet leánya, Hatsepszut készíttetett.

3. kép – I. Thotmesz szarkofágja, melyet leánya, Hatsepszut készített.

Hatsepszut második szarkofágját apja, I. Thotmesz számára alakította át. Ez is láda alakú. A tetején megjelenik a kartus és benne a feliratsávokon kívül Nut istennő alakja. Az alsó rész rövid oldalain kívül és belül is Ízisz (a lábnál) és Nephthüsz (a fejnél) az arany hieroglifáján ülő alakja látható. Az egyik oldalára a feliratsávok alkotta keretekbe Kebehszenu, a szempanel, Anubisz és Hápi került. A másik oldalára pedig Imszeti, Anubisz és Duamutef alakja. Nut istennő jelenik meg a koporsó belső részének alján és a fedél belső oldalán is. Arról, hogy ezt a szarkofágot Hatsepszut készítette apjának felirat emlékezik meg a külső jobb oldalon, mely így szól: „Ő (Hatsepszut) készítette, imádkozott apja, a tökéletes isten, a Két ország ura, Felső- és Alsó-Egyiptom királya: Aakheperkaré, Ré fia: Thotmesz, az igazhangú emlékművéül.”¹ A szarkofág kicsinek bizonyult a fából faragott koporsójában fekvő uralkodó számára, ezért a belsejéből ki kellett vésni.

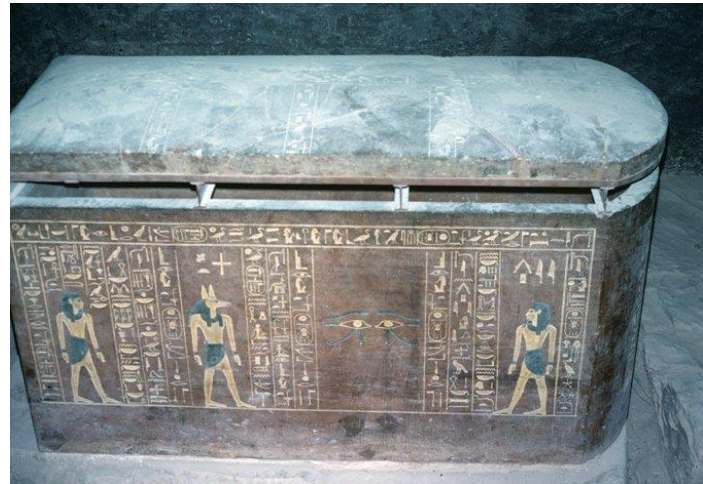
III. Thotmesz is készített egy szarkofágot I. Thotmesz számára, ez a fejnél lekerekített. A forma a kartust tükrözi vissza, mely, ahogy említettem Hatsepszuttól kezdve megjelenik a fedélen. Ilyen, a fejnél lekerekített típusú Hatsepszut harmadik, uralkodói, III. Thotmesz, II. Amenhotep és IV. Thotmesz szarkofágja is. Mindegyik vörös kőből, gránitból vagy kvarcitból készült. A vörös színű köveket a Napistennel asszociálták, aki minden hajnalban újjászületik. Hogy fokozzák a színt, olykor egy réteg vörös színű festékkel átfestették a kő felszínét. A királyi névgyűrű, ókori egyiptomi nevének senu, elnevezése a sheni körülkerít igéből eredeztethető. A kartus tulajdonképpen a shen-gyűrű megnyújtott formája. Mivel nincs kezdete, sem vége, a kör formáján keresztül az örökkévalóságot idézi meg. A szimbólum szoláris aspektusa mutatkozik meg abban, hogy a napkorongot gyakran foglalják bele. A jel eredetileg talán mindazt ábrázolja, amit bejár a nap, így az uralkodó birodalmát is. A shen-gyűrűt azért nyújtották meg, hogy képesek legyenek befoglalni a hosszabb

¹ Angolból fordítva az MFA honlapjáról.

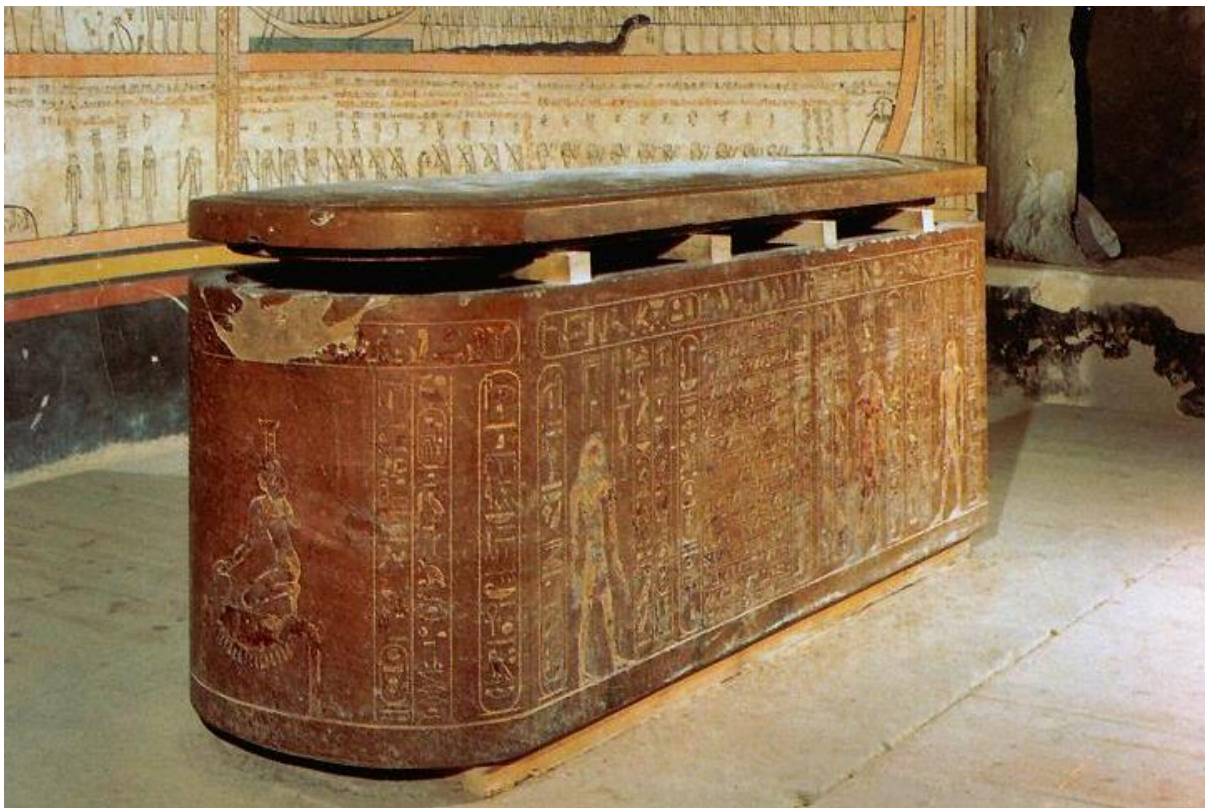
királyneveket is, illetve teljesen ki tudják azokat írni. Az 5. dinasztia idejére a királyi titulaturában a Két Úrnő és a Ré fia neveket kartusba írták. Bajelhárító funkciót is tulajdonítottak neki, úgy vélték megvédi az uralkodó nevét, amit körbefog, illetve magát a királyt is. A kartusba foglalt név helyettesítheti is az uralkodót, III. Ramszesz medinet habui templomában látható például egy olyan ábrázolás, hogy karokkal és koronával ellátott, az uralkodó nevét magába foglaló kartus Egyiptom ellenségeit ragadja meg.

4. kép - Hatshepsut harmadik szarkofágja

5. kép - II. Amenhotep szarkofágja, a feliratot és az istenalakokat sárga és fekete színekkel festették ki.

6. kép - III. Thotmesz szarkofágja.

III. Amenhotep szarkofágjának csak a 3 méter hosszú és vörös gránitból kifaragott tetejét² találták meg a Királyok Völgyében található sírjában (WV 22). Ez domború,

² http://www.osirisnet.net/tombes/pharaons/amenhotep3/e_amenhotep3_sarc_lid_slideshow.htm

és az egyik oldalán lekerekített. Érdekessége, hogy a szempanel a fedél alsó felén jelenik meg, mivel annak ellenére, hogy a múmiákat a Középbirodalomtól kezdve háton fekvé helyezték el a koporsóban, a hagyományoknak megfelelően a szempanel helye továbbra is a koporsó bal oldalán maradt.

Hatsepszut (mint uralkodó) idejétől kezdve szarkofág akkora méretű, hogy képes befogadni három az életnagyságnál nagyobb egymásba helyezett múmiaformájú koporsót úgy, hogy alattuk még egy halotti ágy is van. A királyi koporsók az idő előrehaladtával egyre nagyobb méretűek lesznek, a dekoráció pedig egyre bonyolultabb, a felirat bővül, az általános alap elrendezés azonban III. Amenhotepig hasonló. A feliratok a Píramis- és Koporsószövegekből, valamint a Halottak könyvéből idéznek. A szarkofág belsején általában a külső dekoráció másolata látható.

Az Amarna-kor a királyi szarkofágok esetében is változást hoz. Ekhnatoné és Tutankhamoné láda alakú, de az alsó részen cavetto (visszahajló, homorú) perem és tórusz (domború) szegély fut körbe. Az enyhén lejtős fedéllel a kAr szentélyt³ mintázzák.

Ekhnaton amarnai sírjában a gránitból készült szarkofág töredékeit találták meg. Tutankhamon kvarcit szarkofágjának teteje gránit és gránitból faragták ki Ay, Horemheb és I. Ramszesz szarkofágját is. A királyi temetkezéshez a 20. dinasztia végéig a vörösgránitot használták.

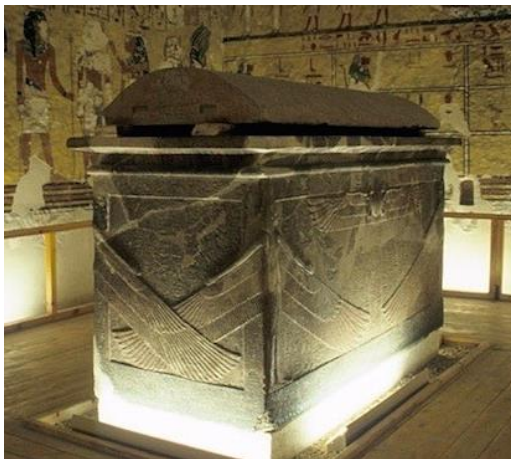
7. kép – Tutankhamon szarkofágja

Ekhnaton szarkofágja igen töredékes állapotban maradt fenn. Mind a 4 sarkában Nefertiti királynő egy-egy karjait kitáró alakját vésték domború relieffel. A cavetto perem a mára teljesen összetört fedelet díszítette.

³ - kAr

Tutankhamon szarkofágján már visszatérnek a sarkokra a tradicionális halotti istennők Ízisz, Nephthüsz, Neith és Szelket. Szárnyas karjaik kitárva, így gyakorlatilag védelmező ölelésbe zárják a szarkofágot.

Ay és Horemheb szarkofágja formájában az Amarna-kor királyi szarkofágjának mintájára készült, legalábbis az alsó részük, tehát cavetto-perem és tórusz-szegély díszíti őket. Ayét összetörte egy 19. századi kincsvadász, de sikerült restaurálni. A teteje téglalap alakú, de domború. Ay szarkofágján a 4 halotti istennőn kívül látható még a szárnyas napkorong a két hosszú oldalon. Horemhebének a fedele a per-nu szentély tetejét mintázza, az alsó rész oldalain pedig már megjelennek a tradicionális istenalakok, a 4 Hórusz-fiú, valamint a két Anubisz forma is. Ettől kezdve a királyi szarkofágok oldalain már újra megjelennek ezek a védelmező halotti istenek a feliratpanelek között, ugyanakkor a négy, a koporsó sarkán álló istennő eltűnik.

8. kép - Ay szarkofágja a Királyok völgye 23-as sírban. 9. kép – Horemheb szarkofágja a KV 57-ben.

A **19. dinasztia** első uralkodójának, I. Ramszesznek a szarkofágja ismét a 18. dinasztia idején alkalmazott kartus forma, vagyis az egyik végén lekerekített. Ezt a típust követik a 19-20. dinasztia királyi szarkofágjai.

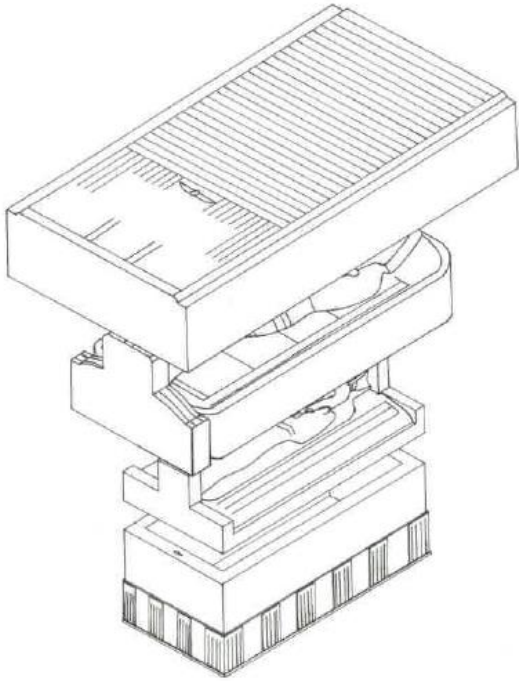
I. Ramszesz szarkofágjának alsó felén megjelenik a 4 Hórusz-fiú, a két Anubisz alak és a rövid oldalon Ízisz, valamint Nephthüsz istennő, szárnyas karokkal. Nincs bizonyíték rá, hogy ebben a szarkofágban lett volna egy belső kő vagy fakoporsó, bár a mérete lehetővé tette. A királyi szarkofágok tetején I. Ramszesz után megjelenik a király Oziriszként, kiemelkedő relief formájában.

I. Széthi esetében azonban nem találták a fent említett típusú szarkofágnak a nyomát. Számára egy múmiaformájú szarkofág készült, melyet alabástromból faragtak ki és az Amduat ábrázolásaival dekorálták. Ez persze nem zárja ki azt, hogy eredetileg neki is volt egy kvázi láda alakú legkülső szarkofágja fából, mely napjainkra megsemmisült.

II. Ramszesz esetében sincs nyoma szarkofágnak. Múmiáját egy fából finoman faragott antropoid koporsóban találták meg. Érdekes, hogy ugyanakkor Nefertari és Meritamon számára készült szarkofág. Ezek a qrs-w-típusba tartoztak, de csupán a fedelük maradt fenn.

Merneptah temetkezésében egy több kőszarkofágból álló szettet alkalmaztak. A legbelső később Taniszban I. Pszuszennész temetkezésében újrahasználták, talán ezért találták meg a másik kettőnek csak töredékeit. A legbelső koporsó alsó része láda alakú, alul szegélyként palotahomlokzat fut körbe, a fedelének a belsejében Nut

istennő háromdimenziós alakját faragták ki. A fedelei fennmaradtak a középsőnek és a külsőnek is. A belső kettő esetében az uralkodó háromdimenziós alakja jelenik meg a fedélen. A középső rendelkezik a kartus formával. A külső fedele téglalap alakú. A középső és a külső dekorációját az Amduatból és a Kapuk könyvéből vett jelenetek alkotják.

10-11. kép Merneptah szettje és sírkamrája

II. Széthi valószínűleg hasonló kőből faragott szettet szeretett volna magának, azonban mivel uralkodásának hirtelen szakadt vége és a sírfelszerelését nem fejezték be, csak a legbelső szarkofág fedele található meg a sírjában. A fedélen a király képmása szinte már szoborszerűen, majdnem 23 cm magasan kiemelkedik a fedélből. Belső oldalán Nut istennő jelenik meg szintén kiemelkedő domborműként.

Sziptah és Tauszert számára is készült szarkofág, az utóbbit a 20. dinasztia első uralkodója Széthnakht uzurpálta. Mindkettő hasonló, egyik végük lekerekített, vagyis kartus formájúak, külső oldalukat sakál- és heker-fríz díszíti, valamint a Föld könyvéből származó jelenetek. A fedélen az uralkodó kosszarvakkal és napkoronggal kiegészülő Kettős tollkoronát visel, jobbán és balján Ízisz és Nephthüsz istennő alacsonyabban kidomborodó alakja látható.

A Ramesszida korban a dekoráció igen változatos. És a szarkofágok fejlődését jelzi, hogy megsokszorozódnak a díszítésüket alkotó panelek, szövegek és ábrák. A jelenetek között megtalálhatóak részletek a Kapuk könyvéből és az Amduatból.

12. kép – Tauszert/Széthnakht szarkofágja

III. Ramszesz vörösgránit szarkofágját az Amduatból származó jelenetek díszítik. A fedélen az uralkodó Swty-koronás alakja látható, valamint Ízisz és Nephthüsz istennő az arany hieroglifáján állva. A király és az istennők alakja között védelmező kígyók kaptak helyet. VII. Ramszeszt követően a királyokat a sírkamra padlójába vájt mélyedésbe temették, melyeket hatalmas gránitfedéllel zártak le.

13. kép - III. Ramszesz szarkofágjának alsó fele a Louvrebán

14. kép - III. Ramszesz szarkofágjának fedele a Fitzwilliam múzeumban

Az Ó- és Középbírodalom idején a kőből készült szarkofág szinte minden magas rangú személy temetkezésében megtalálható volt. Azonban, amikor a **18. dinasztia** idején újra megjelentek, a számuk sokkal korlátozottabb volt. Habár elképzelhető, hogy Sheik abd el-Qurnában⁴ a még meg nem tisztított sírokban rejtőzik néhány, az ismert példányok száma kevés. Általában elmondható, hogy többségük múmiaformájú és ezek dekorációja a korszak antropoid koporsóinak dekorációját tükrözi. Ugyanakkor a legkorábbi példája az Újbírodalom magán szarkofágjainak teljesen rendhagyó, ovális formája a királyi névgyűrűre utal, ez Hatsepszut kegyeltjéé, Szenenmuté.

Nehi III. Thotmesz uralkodása alatt viselte a Nubia alkirálya címet. Sírjának pontos helye napjainkban nem ismert, de valahol Thébában helyezték örök nyugalomra. Szarkofágját Berlinben, a Neues Múzeumban lehet megtekinteni. A láda alakú típusba tartozik, dekorációja hagyományos: Ízisz alakja áll a lábnál, Nephthüsz a fejnél, a hosszú oldalakon pedig a Hórusz-fiúk és a két Anubisz forma látható, valamint baloldalon a szempanel is megjelenik.

⁴ Az ókori thébai nemesi temetőre épült modern arab település, melyet néhány évvel ezelőtt ledőzeroltak, annak érdekében, hogy megkezdhessék a sírok szakszerű régészeti feltárását.

15. kép - Nefertiti szarkofágja

Szintén a 18. idejére datálható Dzsehutimesz múmiaformájú szarkofágja, mely vörös kvarcitból készült. Mind a fedelet, mind az alsó részt számos darabból kellett összeilleszteni, egyik sem teljes. A fedélen az elhunyt idealizált képe látható, kezét a mellkasán keresztezi, hosszú parókát visel, ál-szakállt, uzeht gallért és karpereceket. Független és vízszintes feliratcsíkok futnak a fedélen és az oldalakon, melyek a múmiabandázst imitálják. Dzsehutimesz bal vállán Ízisz alakja látható. A bal kar alatt szentélyen ülő sakált örökítették meg, a mellkason Nut istennő szárnyas karjait kitérő, térdelő alakja látható. A lábánál egy istennő térdel az arany (nwb) hieroglifán felemelt karokkal. Az alsó rész külön egységet alkot. A fejnél Ízisz alakja látható, felemelt karokkal két függőleges szövegoszlop között. Két nagyobb dzsed-oszlop is helyet kapott itt. A lábánál örökítették meg Nephthüsz két-két feliratsáv között, ő is felemeli a karjait. A szarkofág jobb oldalának dekorációja: Thot, Anubisz, istenalak (talán Geb), Hápi, Thot. A baloldalon pedig Thot, Geb, Hápi, Anubisz és újra Thot kapott helyet. A belső részen Ízisz látható a fejnél és Nephthüsz a lábánál. A figurákon halványan sárga festés nyomai láthatók, a feliratokon vörös festéké.

16. kép - Dzsehutimesz szarkofágja.

Amenhotep, Hapu fia III. Amenhotep uralkodásának egy kiemelkedő alakja, aki később félisteni rangra emelkedett. Számos címei közé tartozik például a „Király legyezőhordozója az ő jobb kezénél” és a „Király munkáinak felügyelője”, valamint az „Amon marhacsordáinak felügyelője délen és északon”. Az ő szarkofágja ugyancsak különleges. Az alakja a múmiaformájú koporsókét idézi, a fedél dekorációja azonban azon királyi szarkofágokét imitálja, melyeken kartus látható, de ez esetben a kartust magát nem vésték ki, csak a feliratsávok és Nut istennő alakja szerepel rajta. Ez a szarkofág grandioritból készült, egy sötétszürke, szinte fekete kőből, mely ettől kezdve gyakran előfordul a magánszarkofágok esetében. Töredékei több múzeumba kerültek, a fedél például a Louvreba, egy darabja a Petrie Múzeumba, egy másik pedig a British Múzeumba.

Bible History Online

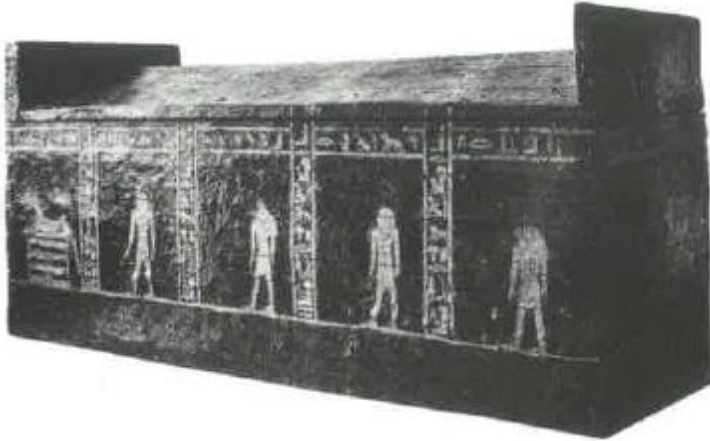

17-19. kép – Amenhotep, Hapu fia szarkofágjának darabjai

Apja, III. Amenhotep uralkodása alatt töltötte be a Núbia alkirálya pozíciót Merimósz herceg. Az ő esetében az összes koporsó kőből készült, a két belső grandiorit, a külső vörösránit a vele egybe tartozó szánnal együtt, mely a szállítást biztosította.

A 18. dinasztia idejéről fából készült szarkofágok⁵ ismertek a Királyok völgye és Deir el-Medina elit temetkezéseiből, olyan személyeknél, akik közeli kapcsolatban álltak az uralkodóval. A legkorábbi ezek közül Maiherperié, ez a qrsw-típusba tartozik. Az oldalán a Hórusz-fiúk és szentélyen fekvő sakál formájában Anubisz látható. Feketére festették, az alakokat és feliratokat pedig aranyfóliával vonták be.

20. kép – Maiherperi szarkofágja

Formáját tekintve hasonló Yuya fából faragott szarkofágja is azzal a különbséggel, hogy az alsó részt cavetto-peremmel és tórusz-szegéllyel látták el, illetve, hogy egybe faragták a szánnal, amelynek segítségével mozgatható. Ezt is feketére festették, és a feliratokat, valamint az alakokat aranyozták. Tuja szarkofágja ugyancsak feketére festett fából készült, a feliratsávokat és az istenalakokat aranyozták, a kar szentélyt imitálja és szintén egybe faragták a szállításra szolgáló szánnal.

A 18. dinasztia közepétől mind királyi, mind magán kontextusban kerültek elő miniatűr kőszarkofágok, melyekben általában egy halotti ágyon fekvő múmiafigurát helyeztek el. Feltehetőleg arra voltak hivatottak, hogy amennyiben az eredeti holttest és koporsó megsemmisül, akkor azokat helyettesítsék. Ilyen például Ré miniatűr láda alakú mészkőszarkofágja, amelyben egy fekete múmiafigura fekszik halotti ágyon mellette pedig egy bá szobrocska volt. Ezt is feliratsávok és a hagyományos védelmező halotti istenek alakjai díszítik.

A 18. dinasztia végén, a **19. dinasztia** elején élt Iniuia a királyi írnok és Memphisz kormányzója. Szakkarából előkerült, diorit koporsója múmiaformájú és a „mindennapi élet” típusba tartozik. Ez a fajta csak rövid ideig Horemhebtől II. Ramszesz uralkodásáig volt használatban, jellemzője, hogy a halottat élő emberhez hasonlóan, ünnepi ruhában ábrázolja. Iniuia karjai a teste mellett nyújtva vannak, hosszú, rakott kötényt visel és egy finoman redőzött ujjú inget. A 19. dinasztia elején kedvelt parókat, szakállt, a füleiben pedig fülbevalót. Az alsó rész dekorációjában ezúttal is a Hórusz-fiúk a két Anubisz forma, valamint az ég négy sarkát tartó Thot isten alkotja a

⁵ Emlékeztetőül: A szarkofág kifejezést az egiptológiában általában a kőből készült koporsóra használják, ugyanakkor, ha a temetkezésben betöltött funkciója alapján közelítjük meg a fogalmat, akkor szarkofágnak nevezik azt a külső tartót, mely koporsók tárolására szolgál.

főszerepet. Egy másik hasonló példány Dzsehutihotep diorit koporsója szintén a Louvrebán.

21. kép (balra) – Iunia szarkofágja

22. kép (lent) - Dzsehutihotep kormányzó diorit szarkofágja (19. dinasztia)

A 19. dinasztia idején alkalmanként előfordul magántemetkezésekben a kőből faragott láda alakú típus, ilyen például Menena kormányzó mészkőszarkofágja.

II. Ramszesz uralkodása alatt Memphisz kormányzói posztját töltötte be Amenhotep-Hui. Gránitszarkofágja különleges. A fedél vastagabb, mint az alsó rész, és a dekoráció, mely általában az oldalakon található itt a fedél oldalaira került. Az alsó részen csupán egyetlen sor szöveg van.

Uszermontu II. Ramszesz uralkodásának második felében Montu első prófétája és Amon papja volt. Vörösgránit koporsója Thébából a 382-es sírból került elő. Ez eredetileg egy nagyobb feketegránit szarkofág belsejében volt. Múmiaformájú, oldalán megjelenik a 4 Hórusz-fiú, Anubisz és Thot, a belső felét feliratok borítják, melyben Nut istennő védelmét kéri az elhunyt számára.

23. kép – Uszermontu szarkofágja

Szintén Thébában, a 289-es sírban helyezték örök nyugalomra Szetaut, aki Kush⁶ alkirálya volt II. Ramszesz uralkodása idején. Úgy tűnik Thébai származású volt, szülei Sziuadzset és An voltak. Mielőtt alkirály lett Amon főintézője volt. Vele együtt temették el hitvesét, akit Nefretmutnak hívtak. Ő feltehetőleg El-kabból származott.

Szetau szarkofágja múmiaformájú és vörösgránitból készült, a fedelét a British Múzeumban őrzik. Az elhunyt háromosztatú parókat visel, rajta lótuszvirágok és virágszirmokból font koszorú. Álszakálla van, karjait keresztezi a mellkasán. Kezeiben tjet-amulettet és dzsed-oszlopot tart. Előbbi Ízisz, utóbbi Ozirisz szimbóluma. A széles uzeht-gallér és a karok alatt Nut térdelő, szárnyas karjait kitáró alakja látható. A feliratsávok között hat jelenet figyelhető meg. A felső négyben Szetau különböző istenek előtt hódol: a két legfelső jelenetben Ozirisz előtt, alatta pedig Anubisz és Hápi előtt. Mindegyik isten előtt áldozati oltár látható. A lábreszen található két panelbe Ízisz és Nephthüsz alakját vésték be. Festés nyomai nem mutathatók ki.

Pahemnetjer memphiszi főpap szarkofágja szintén vörösgránitból készült és az antropoid típusba tartozik. Ízisz megjelenik a lábánál, Nephthüsz a fejnél. Pahemnetjer háromosztatú parókat, szakállt és uzeht-gallért visel, a kezeiben ankhot és dzsed-oszlopot tart. A karok alatt Nut istennő szárnyas karjait kitáró, térdelő alakja látható.

⁶ Felső-Núbia.

A hieroglif feliratokban az elhunyt neve és címei szerepelnek, valamint Nuthoz és Gebhez szóló fohászok.

24. kép – Setau szarkofágjának fedele

25. kép – Ptah főpapja, Pahemnetjer

A 19. dinasztia idején is megtalálhatók a magántemetkezésekben a fából faragott szarkofágok. Formájukat tekintve a kAr-szentélyt imitálják és egybe vannak faragva a szállítást segítő szánnal. Azonban változik a szín és a dekoráció. Az alapszínük már nem fekete, hanem sárga. A rövid oldalakon 2-2 istennő látható, Ízisz és Nephthisz a fejnél, valamint Neith és Szelket a lábánál. A hosszanti oldalakon nem csak istenalakok, hanem áldozati jelenetek és a Halottak könyvéből származó illusztrációk is helyet kapnak. Rendkívül szép példája az ilyen típusú szarkofágoknak Honszué.

26. kép – Honszu fából faragott szarkofágja.

A **20. dinasztia** idejéről nem maradt fenn magántemetkezésből származó szarkofág, talán ebben az időben nem használtak ilyet.

Készítette: Maatkara

Felhasznált irodalom:

W. Helck/ E. Otto/ W. Westendorf - Lexikon der Ägyptologie (Wiesbaden 1975 - 1989.) Band VI.

Salima Ikram, Aidan Dodson - The Mummy in Ancient Egypt (Thames & Hudson, 1998)

A Museum of Fine Arts Boston honlapja

A British Múzeum honlapja

Richard H. Wilkinson - Reading Egyptian Art

A Metropolitan Múzeum honlapja

A képek forrásai:

1. kép: http://ib205.tripod.com/VK/KV42_1.jpg
- 2-3. kép: <http://www.mfa.org/collections/object/sarcophagus-of-queen-hatshepsut-recut-for-her-father-thutmose-i-box-130720>
4. kép: <http://egyptopia.com/shared/images/museum/152-THIRD-SARCOPHAGUS-OF-HATSHEPSUT.jpg>
5. kép: <https://cdn-assets.answersingenesis.org/img/articles/utp/chap18/sarcophagus-2.jpg>
6. kép: http://i-cias.com/e.o/slides/tuthmosis3_02.jpg
7. kép: http://tutankkhamun.weebly.com/uploads/7/5/7/8/7578407/9686053_orig.jpg
8. kép: <http://www.egypttoursplus.com/wp-content/uploads/2014/03/Sarcophagus-chamber-of-Tomb-of-Ay-KV23-Photo-by-Roland-Unger.jpg>
9. kép: © KENNETH GARRETT/National Geographic Creative
10. kép: Salima Ikram, Aidan Dodson - The Mummy in Ancient Egypt (Thames & Hudson, 1998) 262. oldal
11. kép: <https://www.flickr.com/photos/qinzhang/996431438>
12. kép: Gettyimages
13. kép: saját fotó
14. kép: <http://webapps.fitzmuseum.cam.ac.uk/explorer/index.php?qu=sarcophagus&oid=49037>
15. kép: <https://www.flickr.com/photos/24729615@N00/7136129705>
16. kép: © British Museum
17. kép: © Bible History Online
18. kép: © Petrie Museum
19. kép: © British Museum
20. kép: Salima Ikram, Aidan Dodson - The Mummy in Ancient Egypt (Thames & Hudson, 1998) 259. oldal
21. kép: saját fotó
22. kép: saját fotó
23. kép: © Metropolitan Museum
24. kép: © British Museum
25. kép: © British Museum
26. kép: <https://hairanddeathinancientegypt.files.wordpress.com/2014/05/coffin-of-khonsu-sennedjems-son-neith-and-serket-at-the-feet-end-xix-dynasty-ancient-egypt.jpg?w=500&h=375>